

Ammatillinen kuntoutus voi vahvistaa toiveikkuutta, mutta toivolla täytyy olla kestävä perusta

Leena Åkerblad

Kaisa Haapakoski

 11.4.2022

Toivo on ammatillisessa kuntoutuksessa merkityksellistä. Miten toiveikkuutta voidaan synnyttää ja vahvistaa kuntoutuksen aikana?

Kelan tarjoama ammatillinen kuntoutus tukee työkykyä ja antaa edellytyksiä työllistymiseen, työhön paluuseen ja työssä jaksamiseen. Joskus kuntoutuksen tavoitteen asettaminen voi tuntua kuntoutukseen osallistuvasta vaikealta, jos työllistymisen epävarmuutta lisäävät esimerkiksi työkyvyn rajoitteet tai pitkittynyt työttömyys. Asema työmarkkinoilla voi tuntua heikolta ja mahdollisuudet työelämässä rajallisilta.

Ammatillisen kuntoutuksen toimivuuden kannalta on kuitenkin tärkeää, että ihmisillä on tulevaisuuden näkymiä ja uskoa omiin mahdollisuuksiin. Tähän tarvitaan toivoa, joka mahdollistaa suuntautumisen tulevaan. Toivoa voidaan rakentaa myös kuntoutuksen kuluessa.

Tarkastelimme tutkimuksessamme sitä, miten ammatillinen kuntoutus voi tukea työelämätulevaisuutta koskevaa toivoa ja toiveikkuutta. Haastattelimme Kelan ammatillisen kuntoutuksen eri palveluihin osallistuneita. Yhteensä 17 henkilöä kertoi meille kokemuksiaan ja näkemyksiään kuntoutukseen osallistumisesta, palvelujärjestelmästä sekä toiveikkuuteen vaikuttaneista tekijöistä kuntoutuksessa. Kyseessä oli laadullinen tutkimus, joka sisälsi myös toivon käsitteellistä tarkastelua.

Toiveikkuudella on arvoa kuntoutuksessa

Tutkimus osoitti, että työelämätulevaisuutta koskevassa toivossa ei ole kyse ainoastaan suunnittelusta, päätöksenteosta ja tavoitteellisuudesta. Myös vähemmän välineelliset tavat ajatella tulevaisuutta voivat pohjustaa toimintaa ja muutosta.

Yleisellä toiveikkuudella ei välttämättä ole tiettyä kohdetta. Ihminen voi suuntautua kohti tulevaisuutta ja tuntea, että hänellä on mahdollisuuksia. Vaikka tämän kaltainen toiveikkuus ei suoraviivaisesti liittyisi kuntoutuksen tavoitteeseen, on sen arvon ja merkityksen tunnistaminen tärkeää. Toiveikkuus rakentaa tulevaisuuden näkymiä ja luottamusta siihen, että asiat voivat muuttua parempaan suuntaan.

Toiveikkuutta voidaan vahvistaa kuntoutuksen aikana. Joskus toiveikkuuden vahvistuminen vaatisi enemmän aikaa ja tukea kuin ammatillisessa kuntoutuksessa voidaan tarjota. Tällöin kuntoutukseen osallistuva voi kokea, että kuntoutuksen tavoitteissa ja suunnittelussa ei oteta huomioon yksilöllisiä haaveita ja arvoja.

Kuntoutukseen osallistuvat tarvitsevat tukea myös toiveikkuuden ylläpitoon. Vaikka ammatillisessa kuntoutuksessa olisi vahvistettu toiveikkuutta, voi sen huoltaminen jäädä palveluiden jälkeen yksilön psyykkisen työn varaan. Tämä voi olla vaikeaa silloin, kun kuntoutuksen jälkeen ei ole tapahtunut toivottua muutosta parempaan ja jatkosuunnitelmat ovat jääneet epäselviksi. Toiveikkuuden ylläpitoa voidaan parantaa sillä, että kuntoutukseen osallistuvia tuetaan entistä pitkäkestoisemmin ja kuntoutus- ja muut tukipalvelut muodostavat eheämmän jatkumon.

Rakenteelliset esteet on tunnustettava, jotta toiveikkuutta voi syntyä

Toiveikkuuden tunteen syntymisen edessä voi olla useita esteitä. Kuntoutukseen osallistuvan käsitys esimerkiksi omista työllistymismahdollisuuksista voi poiketa kuntoutusjärjestelmän ja ammattilaisten käsityksistä. Tällöin ihminen voi omien havaintojen ja kokemusten perusteella kokea, että kuntoutusjärjestelmä kannustaa perusteettomaan toiveikkuuteen.

Yksilön vaikutusmahdollisuuksia korostavat puhetavat voivat olosuhteista riippuen sekä kannustaa että lannistaa. Ihminen voi nähdä oman työelämäpaikan löytämisen tai työssä jatkamisen tiellä monia rakenteellisia esteitä. Tämän kokemuksen ilmaisemiseen ei välttämättä ole kuntoutuksessa kanavaa eikä käsittelyyn tilaa. Kuntoutuksen onnistumista voisi auttaa se, että nämä toiveikkuuden rakenteelliset esteet tunnustetaan ja niitä pyritään madaltamaan.

Ammatillisessa kuntoutuksessa toiveikkuuden kokemus riippuu muuta kuntoutusta vahvemmin ympäröivän maailman, erityisesti työelämän ja työmarkkinoiden, realiteeteista. Kuntoutukseen osallistuvan käsitys realiteeteista voi tietyllä tavalla myös haastaa järjestelmää. Tämä haastaminen voi kuitenkin jäädä yksityiseksi kokemukseksi ja ilmetä esimerkiksi vetäytymisenä.

Mahdollisuuksien lisääminen vahvistaa toivoa

Tutkimuksemme tuloksissa korostuu, että toivoa ja toiveikkuutta voidaan tukea vahvistamalla tunnetta pystyvyydestä. Pystyvyyden tunnetta vahvistetaan ammatillisessa kuntoutuksessa soveltamalla joustavasti kuntoutukseen osallistuvien tarpeita vastaavia toimintatapoja ja mahdollistamalla myönteisiä kokemuksia.

Ammatillisen kuntoutuksen keinovalikoima onkin perinteisesti kohdistunut yksilöön ja hänen valmiuksiinsa. Valikoimaa voidaan täydentää ja kehittää, ja Kela on viime vuosina toteuttanut mittavasti erilaisia kuntoutuksen kehittämishankkeita.

Toivoa ja toiveikkuutta voidaan tukea kestäväällä tavalla lisäämällä toimintaan konkreettisia mahdollisuuksia ja näkemällä toivo prosessina. Ammatillista kuntoutusta voidaan myös kehittää niin, että siinä otetaan paremmin huomioon erilaiset käsitykset ympäröivän maailman realiteeteista ja ympäristön muokkaamisen mahdollisuudet.

Ammatillisessa kuntoutuksessa tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi edelleen vahvistuvaa yhteistyötä työelämän toimijoiden kanssa, asenteisiin vaikuttamista sekä ”työtä” ja ”työkykyä” koskevien rajoittavien käsitysten purkamista. Vaikka toivo rakentuu yksilöllisesti ja tilannekohtaisesti, siihen vaikuttavat aina saatavilla olevat resurssit ja sosiaaliset olosuhteet.

Leena Åkerblad

Tutkijatohtori

Jyväskylän yliopisto

Kaisa Haapakoski

Yhteiskuntatieteiden tohtori

Jyväskylän yliopisto

